

ANOTACIJOS

ISSN 1392–2831 Tautosakos darbai XXXVI 2008

Kultūros krustpunktai: Latvijas Kultūras akadēmijas zinātnisko rakstu krājums, 4. laidieni, sastādītājs un atbildīgais redaktors prof., Dr. hist., Dr. hab. art. Juris Urtāns, Rīga: apgāds “Mantojums”, 2008. – 214 p.

Latvijas kultūras akadēmijas parengtas mokslo straipsniņu rinkinys, kurio autoriai – Latvijos universiteto (Ryga), Daugpilio universiteto, Latvijos kultūros akadēmijos, Kau-no Vytauto Didžiojo universiteto, Kultūros, filosofijos ir meno instituto (Vilnius) įvairių sričių mokslininkai bei tyrėjai.

Rinkinys ir vadinasi „Kultūros sankirtos“, straipsnių temos – kultūros istorija ir istoriografija, šaltiniai, religijotyra, įvairios etnokultūros sritys bei tautosaka, archeologija, tam tikri sociologinio pobūdžio bei tarpdisciplininiai tyrinėjimai. Knyga paremta 2006 metų gale Latvijos kultūros akademijoje įvykusios tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų pagrindu (beje, iš pratarinės sužinome, kad straipsnius leidiniui parengė tik kiek daugiau nei pusė konferencijos dalyvių). Straipsnių dėmesys yra beveik išskirtinai humanitariniams dalykams, tiksliai pažymėtina, kad daugelyje jų pasinaudota kitų mokslo sričių metodikos teikiama galimybėmis ar tyrimai pagrįsti kitų sričių duomenimis.

Keletas straipsnių yra iš etnokultūros, jie paremti tautosakos medžiaga (daugelį kitų sričių reprezentuoja po vieną straipsnį). Magistrė Ieva Pyguoznė-Brinkmanė (*Pīgozne-Brinkmane*; Latvijos kultūros akadēmija) savo straipsnyje „Senovės nešiosenos apibūdinimo paieškos latvių tautosakos tekstuose“ sprendžia tautosakos datavimo problemą, gretina buitines ir mitologines latvių dainas, aptaria jų perskaitymo (realijų interpretavimo) dalykus. Straipsnyje pateikta iliustracijų (rekonstrukcijų). Dr. Rūta Muktupavėla (*Muktu-*

pāvela; Latvijos kultūros akadēmija) pateikia platų straipsnį „Latvių kūdikio nujunkymo papročiai etnologijos, tautosakos ir struktūrinės psichologijos duomenimis“, kur latvių papročiai gretinami su kitų tautų bei kultūrų papročiais; straipsnyje šiek tiek naudotasi ir lietuviška medžiaga (J. Balys, B. Imbrasienė). Įdomu, kad, remdamasi latvių dainų tekstais, autorė kalba ir apie paties kūdikio psichologinę emociją savijautą šiuo pereinamuoju iš kūdikystės į vaikystę laikotarpiu (dar ir XX a. pirmojoje pusėje Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, kūdikis tradiciškai buvo žindomas ilgai, bent iki pusantrų metų; taigi nujunkomas kūdikis jau vaikščiojo, ir latvių tradicijoje nujunkymas, taigi atskyrimas nuo motinos, buvo siejamas su apavo kūdikiui davimu). Straipsnis atskleidžia šio pereinamojo laikotarpio papročių bei tikėjimų visuotinumą ne tik Europos mastu, bet ir platesniame regione. Indra Lucjanova (Latvijos kultūros akadēmija) rašo apie nekroelementų panaudojimą gydymojoje ir kenkimo magijoje. Aptariama magijos sąvoka; bandoma pagrįsti gana paradoksalų reiškinį, kad esą lengviau iš žmonių išklausti vadinamosios juodosios magijos – kenkimo „receptus“ negu kad būdus, kaip gydoma panaudojant nekroelementus ar bent patį tokio pobūdžio gydymo faktą.

Habil. dr. Sigma Ankrava (Latvijos universitetas) straipsnyje „Lačplēsis kaip pereinamojo laikotarpio herojus“ į šį mitinės kilmės literatūrinį ir pasakų personažą pažvelgia kaip į dviejų epochų – matriarchalinės ir patriarchalinės sanklodos – susidūrimo atspindį; tai

asmuo, kuris, sulaužęs tradicinius draudimus ir taip nusižengęs bendruomenei, iš kurios kilęs (motinos giminei), pereina į kitą, naujos sanklodos bendruomenę (tėvo giminę), ir turi joje išsikvoti tinkamą vietą. Lačplėsio mitą autorė sieja su Latvijos priešistorė, su šioje teritorijoje gyvenusių suomių-ugrų genčių ir atsikėlusių baltų genčių santykiais. Lačplėsio paveikslas ir istorija išskleidžiama legendos apie keltų karalių Artūrą ir šventąjį Gralį, biblinio pasakojimo apie Absalomą fone, parodoma, koks yra esminis skirtumas tarp mitinio Lačplėsio ir latvių pasakų Lačplėsio.

Dr. Elvyra Usačiovaitė (Vilnius) XIX a.–XX a. pradžios lietuvių medinius kryžius, puoštus augaliniais ornamentais ir spinduliais, traktuoja kaip tam tikrą tęsinį mitinio gyvybės medžio, kilusio Rytų kultūrose, minimo Biblijoje, galiausiai perėjusio į Vakarų bažnytinį krikščioniškąjį meną. Jos straipsnis iliustruotas nuotraukomis.

Habil. dr. Juris Urtanas (*Urtāns*; Latvijos kultūros akadēmija) nuotraukomis ir schema iliustruotame straipsnyje apie Cibėnų (*Cibēni*, Duobelės r.) senvietes, sugretinęs XIX a. archeologinių tyrinėjimų medžiagą su XX a. pabaigos ir pastarųjų dienų duomenimis, pakoreguoja nusistovėjusias išvadas, pateikia naujų išvalgų.

Dr. Giedrė Barkauskaitė (Vytauto Didžiojo universitetas) nagrinėja lietuviško šokio raidą (nacionalinis šokis – baletas šokis – liaudies šokis – nacionalinis šokis); kalbama apie sceninį ir masinį šokio atlikimą (dainų ir šokių šventės), apie autorinės kūrybos įnašą į tradicinį tautinį šokį.

Magistro Oto Kengos (*Otto Kenga*; Latvijos kultūros akadēmija) straipsnyje „Kryžius ir jo simbolika Latvijos teritorijoje: tarpdisciplininiai aspektai“ teaptariamas tyrimo metodas; manytina, jog šiame rinkinyje paskelbtas tik didesnės studijos įvadas.

Magistrė Ieva Pauloviča (Latvijos kultūros akadēmija), pasiremama įvairaus pobūdžio archyvų dokumentais, apžvelgia XVII amžiaus muzikinį gyvenimą Latvijoje.

Rinkinyje paskelbtas dr. Aleksandro Ivanovo (Daugpilio universitetas) straipsnis „Latvijos archeografija ir rašytinių istorijos šaltinių

išsaugojimo bei populiarinimo problemos“; istorijos magistras Moreno Bonda (Vytauto Didžiojo universitetas) straipsnyje apie jėzuitų istoriografiją modernėjančioje Europoje teigia jėzuitus pirmuosius ėmus kritiškai vertinti istorinius šaltinius.

Dr. Henriko Suomo (*Henrihs Soms*; Daugpilio universitetas) straipsnyje „Albumas *Terra Mariana* – pabaltijiečių dovana Romos popiežiui 1888 m.“ šis albumas apibūdinamas ir kaip tarpdisciplininis projektas (drauge išvardijant pagrindinius šiuolaikinio projekto reikalavimus): tai inovacinis pobūdis (analogiško leidinio Latvijos kultūros istorijoje dar nebūta), tikslingumas (siekiama sukurti unikalią dovaną popiežiui Leonui XIII), nustatytas įvykdymo / parengimo terminas (spėti iki popiežiaus 50-ųjų kunigystės metų jubiliejinių iškilmių), ribotas finansų, medžiagų, žmogiškųjų resursų kiekis; be to, – specifinis projekto organizavimo būdas. Minėtuoju požiūriu išdėstytos albumo atsiradimo aplinkybės ir sudaro šio įdomaus ir informatyvaus straipsnio turinį. Gausiai iliustruotame albume esą pateikiama istorinės Livonijos ir jos katalikiškos tradicijos perėmėjos Latgalės istorijos bei kultūros istorijos įvairiųjų dūmenų; iliustracijos aprėpia dvarų pastatus bei aplinką, bažnyčias, antkapinius paminklus, istorinius asmenis ir alegorines figūras; vėliavas, kostiumus, bažnyčių insignijas, herbus, antspaudus, istorinių provincijų aukso ir sidabro monetas ir kt. Originalo (prieinamo Vatikano bibliotekoje) iliustracijos spalvotos, tekstas rašytas rašalu. Egzistuoja ir 1903 m. Rygoje išleista nespaltvota albumo *Terra Mariana* kopija. (Beje, iš kur Lietuvos epitetas „Marijos žemė“?)

Dr. H. Suomo straipsnyje daug dėmesio skiriama Marijai Tyzenhauzen-Pšezdzeckai (*Maria Thyzenhausen-Przedziecka*, 1823–1890), šios dovanos popiežiui sumanytojai ir pagrindinei fundatorei. Dailininkės M. Pšezdzeckos, garsėjusios labdaringa veikla, tėvų Tyzenhauzų nuosavybė buvo ir Rokiškio dvaras. Tuo pačiu metu, kai buvo rengiamas albumas *Terra Mariana*, M. Pšezdzecka finansiškai rėmė ir Salų (dabar Rokiškio raj.) bažnyčios perstatymą. Taigi kalbamasis straipsnis pra-

skleidžia ir šiaurės rytų Lietuvos istorijos kraštelį.

Latvijos universiteto magistras Sandris Mūrinis (*Mūriņš*) straipsnyje „Pojūčių hierarchija. Kvapai ir uoslė“ daro išvadą, jog hierarchiniu požiūriu už kvapą aukščiau yra regos ir klausos teikiami pojūčiai, nes didesnė yra per juos gaunamos informacijos svarba (svarus argumentas: egzistuoja regėjimo ir klausos invalidumas, o uoslės invalidų nepripažįstama). Straipsnis plačiai naudojami literatūrine medžiaga – Patricko Süsskindo romanu „Kvepalai“.

Dr. Rītma Rungulė (Latvijos kultūros akademija), remdamasi daugiausia 2005 metų ekspedicijos Latgalėje medžiaga, aptaria prierašumą gyvenamajai vietai kaip vieną iš asmenybės tapatybės aspektų.

Dr. Indrė Žakevičienė (Vytauto Didžiojo universitetas) analizuoja mokslininkų

humanitarų indėlio į aplinkos išsaugojimo, tinkamos ekosistemos formavimo veiklos galimybę.

Vytauto Didžiojo universiteto magistrės Redos Šatūnienės straipsnyje kalbama apie pankų / hardkoro visuomeninio protesto išraišką trafaretų menu.

Rinkinyje dar skelbiama dr. Anitos Stašulanės (*Stašulāne*, Daugpilio universitetas) straipsnis apie Tibeto teosofų požiūrį į aplinkos erdvės sakralumą (pasinaudojama Rerichų šeimos rašytiniais liudijimais), Latvijos universiteto magistrės Barbalos Strodos straipsnis apie religinę dimensiją fantastinėje literatūroje, Latvijos kultūros akademijos magistrės Dainos Volkinšteinės straipsnis apie kultūrą kaip orientyrų sistemą tarpkultūriuose tyrimuose.

Rinkinio straipsniai paskelbti latvių, anglų ir rusų kalbomis.

Lilija Kudirkienė

Proverbium: Yearbook of International Proverb Scholarship, Volume 25, Burlington: The University of Vermont, 2008. – 533 p.

2008-ųjų vasarą, kaip ir kasmet, iš tolimojo užjūrio į Lietuvį literatūros ir tautosakos institutą atkeliavo „Proverbium“ metraštis. Šį kartą solidus tomas pažymėtas sidabrinio jubiliejaus skaičiumi – 25. Kaip pratarmėje rašo vyriausiasis redaktorius ir leidėjas Wolfgangas Miederis, sunku patikėti, kad prabėgo net ketvirtis amžiaus; tik žvelgiant į lentynoje išrikiuotų tomų eilę atmintyje atgimsta ne viena dramatiška akimirka, lydėjusi pastangas, kad jie išvystų dienos šviesą. Žurnalą „Proverbium“ 1965–1975 m. Helsinkyje leido Matti Kuusi. Jam nusprendus atsisakyti šio darbo ir atsidėti kitiems moksliniams projektams, net šešerius metus nepavyko rasti kito leidėjo. Padėtį mėgino gelbėti Vilmosa Voigtas. Jis 1981–1982 m. Vengrijoje išleido du numerius „Proverbium Paratum“ pavadinimu; kiek vėliau pasirodė dar du numeriai, ir žurnalas vėl nustojo eiti – dėl finansinių, ideologinių ir kitokių

objektyvių sunkumų. Visą tą laiką W. Miederis buvo pasirengęs perimti „Proverbium“ į savo rankas. Svarbiausia kliūtis – M. Kuusi nenoras perkelti leidybą į Jungtines Amerikos Valstijas. Kilo rimtų abejonių, ar žurnalas išliks keliakalbis ir tarptautinis, ar bus lengvai prieinamas Europos šalių paremiologams. Vis dėlto po ilgų svarstymų ir derybų M. Kuusi palaiminimas buvo gautas, ir 1984 m. JAV išėjo pirmasis atnaujinto, iš žurnalo tapusio metraščiu, „Proverbium“ tomas. Pagrindinis tikslas, kurį redaktorių kolegija iškėlė ir visada turi prieš akis, – „Proverbium“ atvirumas viso pasaulio mokslininkams ir patarlių mėgėjų bendruomenei, didelis liberalumas publikuojamų straipsnių temų ir formos atžvilgiu. Šis tikslas pasiektas tik nuoširdaus kolegų palaikymo dėka, jų visų sutelktomis pastangomis, – toliau rašo pratarmėje W. Miederis, dėkodamas dabartinei redaktorių kolegijai: Shirley L. Arorai (JAV), Chilukuri Bhuvanės-